

Metų kraitis: kuo 2021-aisiais pasipildė Biržų krašto muziejaus „Sėla“ fondai (II)

Vis dar apie nuotraukas

Biržų krašto muziejaus „Sėla“ fotografijų rinkinys pasipildė bene gausiausiai (jei neskaičiuotume archeologų perduotų artefaktų). Jau buvo apžvelgtos didžiausios dovanos, tačiau į muziejų pateko ir nuotraukų, keliavusių sudėtingesniais keliais: per tarpininkus ar perduotų muziejui išpildant jau iškeliavusiųjų Anapilin valią.

Muziejaus bičiulis, šviesaus atminimo Borisas Januševičius, sutikęs nuotraukų savininkei Irenai Turlienei, perdavė Petro ir Zuzanos Dagių iš Jokūbiškio k. palikuonių – Otilijos Ivanauskienės ir Elžbietos Turlienės, jų šeimos, giminės ir draugų fotografijas (XX a. I–II pusė). Elžbieta Dagytė Turlienė (1900–1977) ištekęjo už mašinisto Mykolo Turlos. Įsigijęs nuosavą kuliąmają mašiną bei įsirengęs vilną vėlimo ir spaudimo dirbtuves Mykolas vertėsi neblogai. Jo brolis Jokūbas (1877–1950) Biržuose turėjo nuosavą lentpjūvę. Elžbieta su Mykolu gyveno Kudirkos g. 18 nuosavame name. Jiedu užaugino du sūnus: Joną ir Petrą. Petras 1967 metais baigė Leningrado užnugario ir transporto karo akademiją, 1975 metais – Generalinio štabo karo akademiją Maskvoje, po to tarnavo Baltarusijos ir Uralo karo apygardose, dirbo VDR, Kuboje, užsitarnavo generolo majoro laipsnį (nuotraukos pas B. Januševičių pateko iš jo žmonos Irenos).

Papilio krašto gyventojos Genovėfos Pavilionienės (Rinkevičiūtės) nuotraukų albumą, išsaugotą jos dukterėčios Janinos Kubilienės, šios giminaičiai perdavė po Janinos mirties, vykdydami velionės valią. Albume įdomios prieškarinio Papilio nuotraukos, nemažai fotografuotų Juozo Dambrausko (dainininkės Birutės Dambrauskaitės tėvo), vienoje nuotraukoje ir Papilio dvaro panelė Irena de Šuazel Gufje, nusifotografavusi su Rinkevičių mergaitėmis, kitoje – pats fotografas J. Dambrauskas Papilio dvaro fone. Velionės noras buvo muziejui perduoti ir pačios siuvinėtus paveikslus (Lietuvos ir Biržų krašto bažnyčios, Biržų pilies rūmai), taip pat su ja bendravusioms muziejininkėms buvo pažadėta muziejui palikti tautodailininko Vytauto Masiulio paveikslus, puošusius Janinos butą Biržuose. Viską muziejui perdavė velionės valią pildę giminaičiai.

Iškeliavus Anapilin režisieriui, aktorei G. Dauguvietytei, jos palikimo reikalais rūpinosi patikėtinis, kuris biržiečius į velionės butą pakvietė neišsyk, pirmiausia bendravo su respublikiniais muziejais, esančiais Vilniuje. Džiaugiamės, kad į Galinos tėvo, režisieriaus, Boriso Dauguviečio žemę galėjome parvežti nors dalelę šios šeimos atminimo ženklų, kurių vertingiausias – nuotraukų albumas. Albume ir Galinos vaikystės, jaunystės nuotraukos, kelios paties Boriso Dauguviečio, jo antrosios žmonos (Galinos mamos) Nelės Vosiliūtės fotografijos.

Ir apie nuotraukų detektyvus

Dvi nuotraukos, atneštos senų daiktų perpardavėjo, įsuko į ilgoką paieškų ir naujų atradimų ratą. Dviejose nuotraukose, anot jas įsigyti pasiūliusio asmens – Kupreliškio žydų vaikai. Gavę nuorodas į buvusią nuotraukų savininkę, bandėme išsiaiškinti nuotraukose esančių vaikų pavardes, tačiau jų buvusi šeimininkė Olga nieko pasakyti negalėjo. Nuotraukos buvo iš jos a.a. vyro Jono Lapienės įmotės Eugenijos Kaščiukienės, tarnavusios vienoje Kupreliškio žydų šeimoje, albumo. Nieko pasakyti negalėjo ir Jono sesuo Elė, tik kad *mamytė* (taip vadino ją užauginusią įmotę) tarnavo Kupreliškyje pas žydus ir buvo labai vertinama, šeimininkė netgi buvo padovanojusi Eugenijai skrybėlaitę su vualiu, kurią Elė, būdama nedidelė mergaitė, mėgdavusi pasimatuoti.

Nepavyko taisyk išrišti fotografijų detektyvo (vėliau Muziejų pasiekė žinios, kad vienoje nuotraukoje žydų šeimos iš Kvetkų vaikai), bet tįmptelėjus už siūlo galo atsivėrė durys į naujus lobius. Muziejus iš Olgos Lapienienės (buv. Ajutytė), gimusios Šakiškio k. (dab. Papilio sen., buv. Papilio valsčiaus. Pandėlio r.), įsigijo vertingos etnografinės tekstilės – dalį Olgos mamos ir močiutės sesers kraičio (XIX a. pab. – XX a. pr.). O lankantis Olgos svainės Elės Krišukėnienės namuose Beržinių k., bandant ieškoti informacijos apie Kuprelišio žydų šeimą, vartant nuotraukų albumus, šeimininkė atsiminė namuose esant ir buvusios šių namų šeimininkės Otilijos Pelanienės (Dagytės), kilusios iš Ivoniškio (N. Radviliškio vlsč.), Biržų gimnazijos 1932 m. laidos absolventės, agronomės, palikimo. Jos 2 albumai bei originalaus įrišimo religinio turinio knyga saugiai gulėjo namo palėpėje. Vienas XX a. pr. albumas – vizitinėms ir kabinetinėms fotografijoms, juoda oda aptrauktu viršeliu, pagražintas geltono metalo ornamentinėmis dekoracijomis, paaukuotais lapų kraštais, su užsegimu. Vertingiausios jame senosios fotografijos, kuriose ir išradėjo Jurgio Trečioko, Petro Dagio šeimos, kitų, neidentifikuotų ev. reformatų bendruomenės asmenų. Tačiau informatyvios ir XX a. 2-os pusės mėgėjiškos nuotraukos (kaimo aplinka, tremtinių iš Intos atsiųstos fotografijos). Kitame – XX a. 7–8 deš. albume Otilijos Dagytės (Pelanienės) šeimos, giminaičių, namų aplinka, gimnazijos mokslo draugai.

Šeimos relikvijos ir atsiminimai

2020 metais muziejuje buvome surengę išradėjo Jurgio Trečioko sūnaus Vytauto (architekto, dailininko), emigravusio į Kanadą, ir dukros Irenos Trečiokaitės-Žebenkienės darbų parodą (iš Alytaus ir Biržų muziejų fondų), o šiais metais į muziejų pateko ne tik jau minėtos šios šeimos nuotraukos, bet ir daugiau įdomių artefaktų, liudijančių ir pasakojančių šeimos istoriją. Virginija Noreikienė iš Panevėžio perdavė enciklopedijos „Meyers Kleines Lexikon (Mejerių mažoji enciklopedija)“ tritomį, išleistą Leipce 1936 m. (vok. k.) Šiomis knygomis intensyviai naudojosi (jos būdavo namuose visada po ranka) pateikėjos pusseserės Valentinės Trečiokaitės (Pigagienės), gyvenančios Vilniuje, tėvas Romualdas Trečiokas (1908-01-14 Biržai – 2005-08-01 Kaunas), Vytauto ir Irenos brolis. Jis buvo karininkas, inžinierius, pedagogas (gabus matematikas), labai domėjosi muzika.

Smagu, kai kraštiečiai muziejui dovanoja savo gyvenimo dalį – savo darbus. Biržuose gimęs geografas, okeanologas, habilituotas gamtos mokslų dr. profesorius Rimas Žaromskis muziejui padovanojo savo parašytas knygas ir atsiminimus apie gimtuosius Biržus, savo šeimą. Rankraštį su atsiminimais apie gimtąjį Ubiškių kaimą muziejui perdavė Dalė Jakubauskienė (Variakojytė).

Namuose, kur vertinamas spausdintas žodis, buvo išsaugoti keli laikraščio „Naujosios Biržų žinios“ egzemplioriai (1942–1943 m.). Mamai Irenai Griciūnienei (1931–2018), dirbusiai istorijos mokytoja Vabalninko žemės ūkio mokykloje, priklausiusius leidinius muziejui padovanojo Jūratė Laisvūnė Šatienė (Aušros pagr. mokyklos lietuvių kalbos mokytoja). Vėliau į muziejų pateko dar Vienas „Naujųjų Biržų žinių“ rinkinys: 1942–1944 m. kompletus muziejui perdavė Žemaičių muziejaus „Alka“ padalinio – Žemaičių vyskupystės muziejaus – vedėjas Antanas Ivinskis.

Nelabai vertiname to, ką turime šiandien savo namuose, tačiau kiekvienas daiktas prabėgus keletui dešimtmečių jau gali tapti praėjusio laiko atspindžiu, tad smagu, kai mamų, tetų, močiutėlių daiktai išsaugomi ir pasiūdomi muziejui, kur jau patyrusi muziejininko akis išsyk pamato, kas galėtų kalbėti ateities kartoms. Džiaugiamės, kad Virginija Navickaitė (gyv. Biržuose) pasidalino savo šeimos moterų relikvijomis: motinos Emilijos Tamošiūnaitės Navickienės (1916–2010) ir jos seserų Elenos ir Onos Tamošiūnaičių rankdarbiais, papuošalais, sagomis, kosmetikos dėžutėmis ir kt. asmeniniais daiktais. V. Navickaitė jau ir ankstesniais

metais yra muziejaus rinkinius papildžiusi vertingais eksponatais, vienas jų – labai retas – generolo Maksimo Katche laidotuvių procesijos 1933 m. Biržuose nuotrauka. Pateikėjos motinos (kuri Katche šeimoje ir tarnavo) brolis Petras šioje laidotuvių procesijoje vedė žirgą.

Į rinkinius papuošė ir Nakties muziejuje „Dvarų kultūra: ieškokite moters!“ renginio metu eksponuoti žavių Biržų moterų papuošalai – jų dovana muziejui. Papuošalų kolekciją taip pat papildė Vaidoto Markevičiaus pasiūlytos muziejui įsigyti moteriškos puošmenos. Tai XX a. 2-os pusės Lietuvos dailės dirbtuvių gaminiai – gintariniai metalu pagražinti papuošalai, reprezentuojantys ano laiko madą.

Neretai muziejai vertingus artefaktus perka iš kolekcininkų. Nemažai eksponatų, tapusių svarbia ekspozicijų dalimi, teko įsigyti iš kolekcininko, tarptautinio bibliotekininkų technologijų specialisto, vilniečio Aleksandro Kubilo (1928–2021), po kurio mirties jo sūnus Darius perdavė muziejui saugoti artefaktų, susijusių su garsaus kolekcininko asmenybe.

Išsaugotas religinis Biržų krašto paveldas

Religinio paveldo rinkinius taip pat papildė nemaža kolekcija, patekusi iš Biržų Šv. Jono Krikštytojo parapijos. Kolekcijoje bažnyčios jau nebevartojami liturginiai reikmenys, litografijos, leidiniai. Į rinkinius taip pat įrašytos kun. Antano Balaišio bibliotekos įvairaus turinio knygos.

Bene netikėčiausi ir vieni unikaliausi šiais metais į muziejaus rinkinius patekę artefaktai – Aulių kaimo evangelikų reformatų bendruomenės laidojimo reikmenys: audiniai, žvakidės, skrynja-katafalkas (XX a. 1-a p.), saugoti Jono Kregždės namuose Auliuose. Audiniai ir medžio dirbiniai – rankų darbo. Be įprastų reikmenų, reikalingų šarvojimui, į muziejų pirmą kartą pateko apdarai, skirti karstą vežantiems dviem arkliams „aprengti“ – gūnios ir galvos apdangalai. Unikalus, gerai išsaugotas laidojimo reikmenų rinkinys, šiadien jau praradęs savo tiesioginę paskirtį ir tapęs kaimo istorijos paveldo dalimi, įsigytas iš Aulių kaimo gyventojų, ankstesnio saugotojo sūnaus Sigito Kregždės. Už nuorodas į šį unikalų rinkinį esame dėkingi Algirdui Nastopkai.

Dar vienas prieštaringus jausmus keliantis rinkinys šiuo metu yra eksponuojamas muziejuje. Tai Skrebiškių kapinių koplyčios Kraštų dvaro savininkų dvarininkų Koscialkovskių giminės laidojimo rūšio radiniai. Sovietmečiu išniekintą kapavietę skrebiškiai, istorijos mylėtojos, kraštotyrininkės Marijos Undženienės iniciatyva, sutvarkė, surinktus palaikų likučiu perlaidojo (karstas užmūrytas vienoje iš kriptų), o kitus radinius: įkapių detales (batų, drabužių fragmentus, sagas), sarkofagų/karstų kojas ir kt. metalines detales bei kapų plėšikų įrankį perdavė saugoti muziejui. Šiuo metu viskas eksponuojama Biržų pilies arsenalo vienoje iš

ekspozicinių salių.

Naujausiųjų laikų istorijos reprezentantai

Vienas ryškiausių čia ir dabar vykstančio politinio gyvenimo atspindžių yra rinkimų medžiaga, kuri ateityje taps tikrai įdomiu tyrinėjimų objektu, galinčiu atskleisti mūsų visuomenę daugeliu aspektų. Tad kaip ir po kiekvienų rinkimų, surinkta ir Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų (2020 m. spalio 11 d. ir spalio 25 d.) *Sėlos vakarinėje (Nr. 48) apygardoje* rinkiminė medžiaga iš įvairių partijų būstinių ir Biržų rajono savivaldybėje buvusios *Sėlos vakarinės rinkimų apygardos* komisijos.

Renkant 1991-ųjų Sausio 13-osios prisiminimus, ne vienas įvykių dalyvis pasidalino savo to laikmečio portretinėmis fotografijomis, kiti – ir dokumentais, daiktais. Virginijus Morkvėnas, nuo 1990 m. tarnavęs Lietuvos krašto apsaugos Biržų padalinyje, 1991 m. sausio įvykių ir rugpjūčio pučo metu saugojęs Lietuvos aukščiausiąją tarybą, į muziejų atidavė Lietuvos Respublikos piliečio pažymėjimą, kuris galiojo kaip asmens tapatybės dokumentas ir Lietuvos Respublikos Aukščiausios Tarybos išduotą leidimą gynėjams įeiti į Parlamento rūmus. Kitas Parlamento gynėjas, buvęs Biržų užkardos patrulinės tarnybos baro pamainos viršininkas (paskirtas 1991 balandžio mėn. 4 d.) muziejui atidavė saugoti to laikmečio relikvijas: uniformos batus ir iš omonininkų sudeginto Germanišio pasienio posto degėsių surinktus varžtus.

Lietuvos KASP (Krašto apsaugos savanorių pajėgų) skirtingų laikotarpių tarnybinės aprangos pavyzdžių, surinktų iš skirtingų šaltinių, muziejui perdavė saugoti kraštiečiai, vyr. leitenantas Vidmantas Kuprevičiaus, tarnavęs KASP 2000-2015 m. ir 2017-2020 m.

Į muziejaus rinkinius nukeliauja muziejaus ir kitų kultūros įstaigų darbinį ir šventinį vyksmą iliustruojantys leidiniai, švenčių, koncertų, parodų plakatai, dovanos muziejui ir kiti, šiandienos realijas menantys (tame tarpe ir COVID-19), eksponatai.

Ir tai dar ne viskas...

Edita Lansbergienė, Biržų krašto muziejaus „Sėla“ direktoriaus pavaduotoja

Ilustracijos:

Kupreliškyje gyvenusios nežinomos žydų šeimos vaikai ~ 1935 m. J. Vaitaitienės fotoateljė Biržuose.

Nuotrauka iš Eugenijos Kaščiukienės, tarnavusios vienoje Kupreliškio žydų šeimoje, albumo.

Gūnios ir galvos apdangalai – apdarai, skirti karstą vežantiems dviem arkliams „aprengti“.

Auliuose, apžiūrėjus laidotuvių reikmenų rinkinį. Iš kairės: muziejininkė Daiva Seibutienė, Algirdas Nastopka, Sigitas Kregždė.
2021 m.